

नेतृत्व (Leadership)

- ❖ नेतृत्व भन्नाले सामूहिक उद्देश्य प्राप्तिकालागि परिस्थितिअनुसार अनुयायीहरूलाई प्रभावित गर्न सक्ने क्षमता कला वा गुणलाई जनाउँछ,
- ❖ नेतृत्व लिने व्यक्तिमा अरूलाई प्रभाव पार्न सक्ने र समग्र संस्थालाई सफलताको मार्गमा डो-याउन सक्ने विशिष्ट खुबी हुन जरूरी छ,
- ❖ नेतृत्व भनेको खास उद्देश्य पूर्तिका लागि आफ्नो मातहतमा रहेका व्यक्तिहरूलाई उत्साहपूर्वक कार्य गर्न प्रभावित गर्ने प्रक्रिया हो,

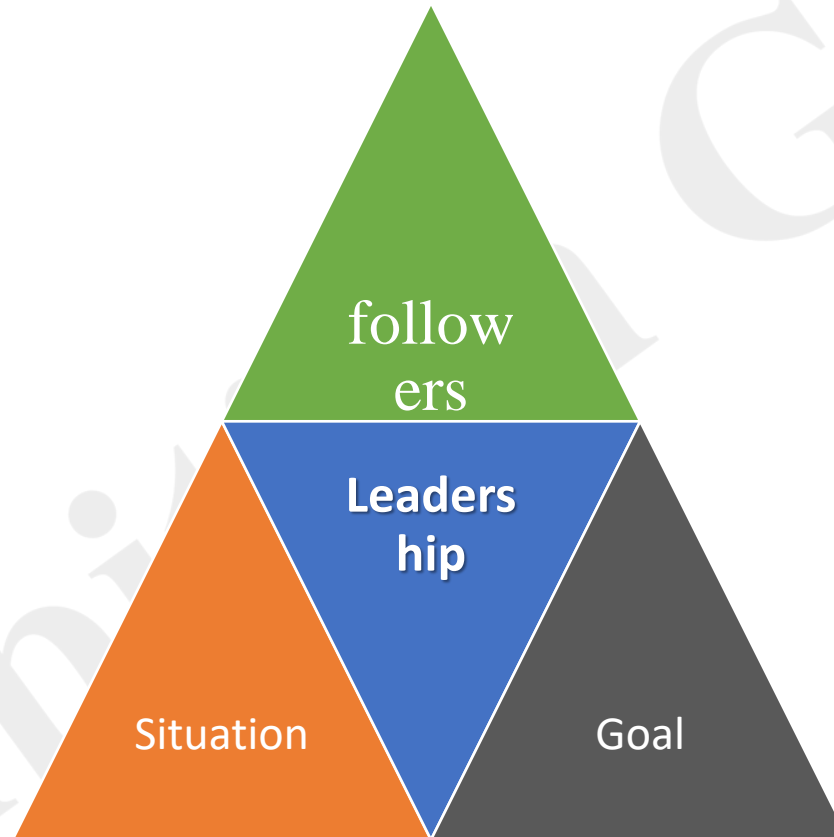
- ❖ यो व्यक्तिगत, सामूहिक तथा संगठनात्मक लक्ष्यहरू हासिल गर्न व्यवस्थापकमा हुनुपर्ने महत्वपूर्ण तथा अत्यावश्यक सीप हो,
- ❖ संगठनमा व्यवस्थापकको आफ्ना मातहतका कर्मचारीहरूलाई अगुवाइ गर्ने गुणलाई नेतृत्व भनिन्छ जुन गुण सबै व्यक्तिमा नहुन पनि सक्छ,
- ❖ नेतृत्व भनेको खास उद्देश्य पूर्तिका लागि आफ्नो मातहतमा रहेका व्यक्तिहरूलाई उत्साहपूर्वक कार्य गर्न प्रभावित गर्ने प्रक्रिया हो,

- ❖ संगठनमा नेतृत्व भन्नाले संगठनात्मक लक्ष्य र उद्देश्य प्राप्तिका लागि आफू अधिनसाथ कामदार तथा कर्मचारीलाई निर्देशन दिने तथा उनीहरूलाई प्रभावित पार्ने कार्य भन्ने बुझिन्छ
- ❖ नेता भन्नाले संगठनमा अधिकार प्राप्त व्यक्ति हो जसले नीति-नियमअनुसार निर्देशन दिने अधिकार प्राप्त गरेको हुन्छ
- ❖ अनुयायी भन्नाले नेताले दिएको निर्देशनअनुरूप कार्य गर्ने व्यक्ति हुन्
- ❖ Leadership is the art of motivating a group of people to act toward achieving a common goal.

❖ संगठनमा नेतृत्व भन्नाले संगठनात्मक लक्ष्य र उद्देश्य प्राप्तिका लागि आफू अधिनसाथ कामदार तथा कर्मचारीलाई निर्देशन दिने तथा उनीहरूलाई प्रभावित पार्ने कार्य भन्ने बुझिन्छ,

❖ Productive leadership shows optimism and provides positive energy for staff.

❖ Trait, Behavior and Contingency Leadership जस्ता सिद्धान्तहरू छन्।

- ❖ Leadership refers to the art or quality of influencing followers according to situation to achieve collective goals.
- ❖ It is necessary for the person who takes the leadership to have a special talent that can influence others and lead the entire organization to the path of success.
- ❖ Leadership is the process of influencing subordinates to act enthusiastically for the achievement of specific objectives.

- ❖ it is an important and essential skill for a manager to achieve individual, collective and organizational goals.
- ❖ In an organization, the quality of a manager leading his subordinates is called leadership, which quality may not be present in all individuals.
- ❖ Leadership is the process of influencing subordinates to act enthusiastically for the achievement of specific objectives.

- ❖ Leadership in an organization means the act of directing and influencing the workers and employees in order to achieve the organizational goals and objectives.
- ❖ A leader is a person with authority in an organization who has the authority to give instructions according to policies and rules
- ❖ A follower is a person who acts according to the instructions given by the leader
- ❖ Leadership is the art of motivating a group of people to act towards achieving a common goal.

- ❖ Leadership in an organization is defined as the act of directing and influencing workers and employees in order to achieve organizational goals and objectives.
- ❖ Productive leadership shows optimism and provides positive energy for staff.
- ❖ There are theories like Trait, Behavior and Contingency Leadership.

नेतृत्वका शैलीहरू (Leadership Style)

□निरंकुश शैली(Autocratic Style):

निरंकुश शैली नियन्त्रण आदेश एकतर्फी सञ्चार अख्तियारीको प्रयोगः
सैनिक सङ्गठनहरूमा उपयोगी.

लोकतान्त्रिक शैली (Democratic Style):

सामूहिक निर्णयको कदर गर्ने पारदर्शी अधिकार प्रत्योजन गर्ने सामूहिक
निर्णयमा विश्वास गर्ने:नागरिक सेवामा संलग्न रहने संस्थाहरूमा उपयोगी
रहने ।

Laissez Faire: समूहलाई पूर्ण स्वायत्तता दिने केवल संयोजनमात्र गर्ने: प्राज्ञिक र अनुसन्धानमूखी संस्थाहरुमा प्रभावकारी रूपमा उपयोगी हुने।

Traditional: परम्परागत कार्यहरु मात्र सम्पादन गर्ने नियन्त्रण र आदेश गर्ने प्रकृतिको।

Transactional: दैनिक कारोबारहरुमात्र गर्ने प्रकृतिको: जोखिम लिन नचाहाने।

Transformative: परिवर्तन नै सिर्जना गरी संस्थागत रूपान्तरण गराउन सक्ने दक्षता भएको।

Leadership Style

नेतृत्वका सिद्धान्त (Principles of Leadership)

□ **Trait theory**: जन्मजात नेतृत्वको गुण विकसित भएको हुन्छ भन्ने मान्यता हो। यो परम्परागत मान्यता हो।

□ **Functional or group theory**: नेतृत्वका गुणहरू कार्यमूलक हुन्छन्। जुनसुकै कार्य समूह होस, नेतृत्व स्वतः विकसित हुन्छ भन्ने मान्यता।

□ **Behavioral Theory**: नेतृत्वको व्यवहार महत्वपूर्ण हुन्छ, व्यवहारले नेतृत्व निर्माण गर् भन्ने मान्यता हो।

□ **Situational theory**: एउटा संगठनमा सफल नेतृत्व अन्य सफल नहुन सक्छ, यो समय परिस्थिति र अवस्थामा भर पर्दछ। नेतृत्व स्थानान्तरण गरिने विषय हैन यो समय संगठन कार्य उमेर लगायतका विविध परिवेशहरूसँग सापेक्षित रहन्छ भन्ने मान्यता हो।

□ **Goal Path Theory**: नेतृत्वहरूको व्यवहार र नेतृत्व शैलीले मातहतका सन्तुष्टि, प्रेरणा र कार्यसम्पादनलाई प्रभाव पार्छ ।

The 4 principles of path-goal theory

Clarifying
goals

Communicate the
team's goals &
expectations

Removing
obstacles

Identify & eliminate
obstacles that hinder
team progress

Providing
support

Offer guidance,
coaching and support
to their team members

Tailoring
leadership
style

Adapt leadership
style to meet the
needs of their team

New Trend of Leadership

- Transformative Leadership
- Leadership by Example
- Inclusive Leadership.
- Spiritual Leadership.
- Ethical leadership.
- Green Leadership
- Techno Leadership

The Basic Principles of Leadership

1. Focus on the situation, issue, or behavior, not on the person.
2. Maintain the self-confidence and self-esteem of others.
3. Maintain constructive relationships.
4. Take the initiative to make things better.
5. Lead by example.
6. Think beyond the moment.

Leadership Rules

10

Hire A-players & build T-Shaped teams

9

Develop 360 degree influence & self-awareness

8

Don't mix empathy & difficult decisions

7

Listen to understand, not to respond

6

Give credit – never use “I”, it’s “We”

5

Earn respect – use the magic words Thank you

4

Invest in employees growth

3

Don't micromanage

2

Trust your employees & have their back

1

Integrity – it's the foundation

नेतृत्वमा हुनुपर्ने गुणहरू:

- सही निर्णय लिने क्षमता,
- बोल्ने शैली र व्यक्तित्व,
- दूरदर्शी,
- आत्मविश्वास अनि आशावादी,
- विश्वसनीयता,
- इमान्दारिता,
- साहसी,

- जिम्मेवारी वहन गर्न सक्नु,
- विनम्र अनि शालीन व्यवहार,
- उत्साही र परिश्रमी स्वभाव,
- संयमता र अनुशासित,
- धैर्यवान र सहनशील स्वभाव,
- Competency and Integrity

- Patience
- Effective Communication
- Well Organized
- Positive and Energetic
- Proactive
- Attention to detail
- Empathetic
- Accountability

- Strategic thinking
- Diplomacy
- Resilience
- Initiative
- Flexibility
- A good sense of humor

संगठनमा नेतृत्वका कार्यहरू:-

- संगठनको गठनको लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति र कार्यनीति तय गर्ने,
- प्रभावकारी संगठनको संरचनाको निर्माण गर्ने,
- संगठनका कार्यको समन्वय, सहकार्य गरी र आवश्यकता बमोजिम निर्देशन गर्ने,
- सामूहिक भावना अनुसार सहभागितामूलक ढंगले संगठनका कार्यहरू गर्ने, गराउने,
- संगठनको तर्फबाट प्रतिनिधित्व गर्ने,

- मातहतका अनुयायीलाई पथ प्रदर्शककोका लागि मार्गदर्शन गर्ने,
- संगठनको कार्यप्रति उत्प्रेरणा र मनोबल जगाउने कार्य गर्ने,
- सांगठनिक ढ्ढन्द्धहरूको कुशल तथा प्रभावकारी ढंगले व्यवस्थापन गर्ने,
- प्राप्त शक्ति र अधिकारको कुशल प्रयोग गर्ने, दुरुपयोग नगर्ने र हुन नदिने,
- समयको कुशल व्यवस्थापन गरी अपेक्षित नतिजा हासिल गर्ने,
- संगठनको दीर्घकालीन दृष्टिकोण तयार गर्ने,

- स्रोत र साधनको कुशल एवं प्रभावकारी रूपमा उपयोग गर्ने,
- कुशल रूपमा परिवर्तनको व्यवस्थापन गर्ने, गराउने,
- तथ्य र तथ्याङ्कका आधारमा समयमा नै सही निर्णय गर्ने,
- अन्य संगठनहरूसँग आपसी हितका आधारमा समन्वय सहकार्य र साझेदारी गर्ने,
- संगठनको समग्र पक्षको अनुगमन र मुल्याङ्कन र सुपरिवेक्षण गर्ने ।

- Determining the goals, objectives, strategies and tactics of the organization,
- Building an effective organizational structure,
- Coordinating, cooperating and directing the work of the organization as needed,
- According to the group spirit, doing the tasks of the organization in a participatory manner,
- representing the organization,

- To guide followers according time and situation,
- Enhance motivation and raise morale towards the work of the organization,
- To manage organizational affairs in an efficient and effective manner,
- Efficient use of acquired power and authority, not to abuse and not to allow it to happen,
- Achieving expected results by efficient time management,
- Formulating a long-term vision of the organization,

- Use resources efficiently and effectively,
- Manage change efficiently and effectively,
- Make the right decision based on facts and data at the right time,
- Coordinate and collaborate with other organizations on the basis of mutual interest,
- Monitoring and evaluation and supervision of overall aspects of the organization.

नेतृत्वमा रहेका समस्याहरू

- ❖ दर्जामूलक संरचनामा आधारित, नियन्त्रणात्मक सिद्धान्तमा आधारित हुनु,
- ❖ आवश्यक समय खर्च गर्ने र अन्तिम समयमा निर्णय लिने,
- ❖ कारोबारी अर्थात् transactional प्रकृतिको शैली केन्द्रित,
- ❖ आश र त्रासको मनोविज्ञानमा आधारित भइ निर्णय गर्ने,
- ❖ संरचना र संस्कारले परिवर्तन व्यवस्थापनलाई स्वीकार गर्दैन,

- ❖ निरङ्कुश शैली, आदेश एकतर्फी सञ्चारको सिध्दान्तमा विश्वास गर्ने,
- ❖ सहकार्यात्मक र लोकतान्त्रिक चरित्रको अभाव छ ,
- ❖ पदमा पुगेपछि कानूनी अख्तियारीबाट स्वत नेतृत्वको विकास हुन्छ भन्ने सिध्दान्तबाट निर्देशित,
- ❖ नेतृत्व विकाससम्बन्धी सोच सैध्दान्तिक अध्ययनमा मात्र सीमित भएको पाइन्छ ,
- ❖ नैतिक नेतृत्व निर्माण र परीक्षणको ब्यवस्था छैन,

- ❖ अख्तियारीको प्रयोग केन्द्रित गरेर नेतृत्व विकास हुन्छ भन्ने सिद्धान्तबाट निर्देशित,
- ❖ नैतिक नेतृत्वको सिद्धान्तलाई आत्मसात गरिएको छैन ,
- ❖ विश्वविद्यालयहरु, तालिम संस्था, लोकसेवा आयोग र सरकारबीच नेतृत्व विकासमा समन्वय र साझेदारी अभाव छ,
- ❖ सघन किसिमका व्यवहारिक तालिमको अभाव छ,

- तथ्य र तथ्याङ्गमा आधारित भएर निर्णय गर्ने बानीको छैन,
- निर्णय प्रकृत्यासम्बन्धि कानूनको नेतृत्वले पूर्ण परिपालना गरिदैन,
- सहभागितामा आधारित नेतृत्वको अभाव छ,
- नेतृत्वले निर्णय गर्दा विभिन्न विकल्पहरु पर्याप्त अध्ययन गरेर मात्र निर्णय गर्ने चलन छैन,
- सरोकारवालाहरुको Sense of belongings कायम गर्ने तर्फ नेतृत्व ध्यान जाने गरेको छैन,

- नेतृत्वमा निर्णय ज्ञान, सीप र क्षमतामा कमी छ
- नेतृत्वले गलत निर्णयमा समेत उत्तरदायित्व वहन गर्नुपर्ने व्यवस्था प्रभावकारी छैन,
- सूचना र प्रविधि प्रति नेतृत्वको रुचि प्रयाप्त छैन,
- अस्पष्ट, दोहोरो अर्थ लाग्ने, प्रत्यक्ष प्रभावित गराउने, द्वन्द फैलाउन सक्ने निर्णयहरूमा नेतृत्व सहभागी हुने अवस्था छ,
- नेतृत्वले निर्णय गर्दा सुक्ष्म रूपमा लाभ लागत विश्लेषण गर्ने चलन छैन,

- नेतृत्वले निर्णयबाट पर्ने प्रभावहरूको बृहत विश्लेषण गर्ने गरिदैन,
- नेतृत्वले निर्णय प्रकृत्यामा अनुगमन तथा मूल्यांकन (M&E) गर्ने, नियमित पृष्ठपोषण लिने र सुधार गर्ने कार्य औपचारिकतामा सिमित छ ।

- ❖ Based on the rank system, based on the control principle,
- ❖ Spending necessary time and making decisions at the last minute,
- ❖ Focused on the style of transactional nature
- ❖ Making decisions based on the psychology of hope and fear,
- ❖ Structure and culture do not accept change management,

- ❖ Authoritarian style believes in the principle of one-way communication,
- ❖ There is a lack of cooperative and democratic character in leadership,
- ❖ Guided by the theory that self-leadership develops from legal authority after reaching the post
- ❖ Leadership development are limited to theoretical studies only.

- ❖ There is no system for building and testing ethical leadership.
- ❖ Principles of ethical leadership are not imbibed,
- ❖ There is a lack of coordination and partnership in leadership development between universities, training institutes, public service commissions and the government.
- ❖ There is a lack of intensive practical training to enhance sound leadership.

- ❖ There is no habit of making decisions based on facts and figures.
- ❖ Due process laws are not fully complied with,
- ❖ There is a lack of participatory leadership,
- ❖ The leadership has not focused on maintaining the sense of belonging of the stakeholders.

- ❖ Leadership lacks decision-making with knowledge, skills and abilities,
- ❖ The system that requires the leadership to bear responsibility even for wrong decisions is not effective.
- ❖ There is not enough interest of leaders towards information and technology.
- ❖ There is a situation where the leadership participates in decisions that are unclear, have double meaning, directly affect, and can spread conflict.
- ❖ It is not customary for the leadership to carefully analyze the costs & benefits when making decisions.

- ❖ Leadership does not conduct a comprehensive analysis of the effects of decisions.
- ❖ Monitoring and evaluation (M&E) of the decision-making process by leadership, taking regular feedback and making improvements is limited to formality.

- 1) नेतृत्वको परिचय दिदै यसका सिद्धान्तहरूको बारेमा चर्चा गर्नुहोस । $२+३=५$
- 2) संगठनका नेतृत्व किन आवश्यक मानिन्छ चर्चा गर्दै नेतृत्वका नवीनतम् अवधारण उल्लेख गर्नुहोस । $३+२=५$

३) नेतृत्वका शैलिहरुको बारेमा चर्चा गर्दै संगठनमा नेतृत्वले गर्ने कार्यहरुको बारेमा उल्लेख गर्नुहोस । ५+५=१०

४) नेपालको नेतृत्वमा रहेका समस्याहरुको बारेमा उल्लेख गर्दै अब आउँदा दिनमा नेतृत्वलाई कसरी प्रभावकारी बनाउन सकिन्छ चर्चा गर्नुहोस । ५+५=१०

